

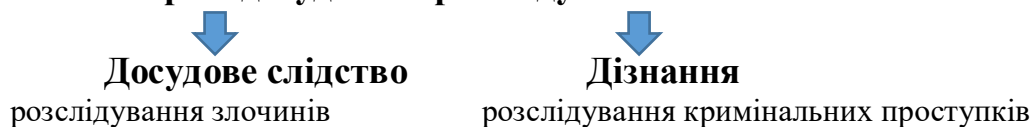
Глава 9. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

§ 1. Поняття та форми досудового розслідування

Досудове розслідування є окремою стадією кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Під час досудового розслідування спеціально уповноважені особи здійснюють у встановленому законом порядку слідчі, негласні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії. Вони зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити ті обставини, що викривають, і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Форми досудового розслідування

Відмінності форм досудового розслідування	
Досудове слідство	Дізнання
Дозволено проведення негласних слідчих (розшукових) дій	Заборонено проведення негласних слідчих (розшукових) дій
Загальний строк: - не більше 6 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину; - не більше 12 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину	Загальний строк: - не більше 1 місяця із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини 3 ст. 219 КПК України
Є можливість застосування домашнього арешту, застави або тримання під вартою	Не допускається застосування домашнього арешту, застави або тримання під вартою

Закінчення досудового розслідування згідно із загальними правилами, передбаченими КПК України	Закінчення досудового розслідування урахуванням особливостей, передбачених ст. 301 КПК України
Прокурор не має права надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні	Прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні

§ 2. Загальні положення досудового розслідування.

Загальні положення досудового розслідування – це визначені законом на основі засад кримінального провадження положення, правила, які відображають характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії. Вимоги, які, в основному, містяться у главі 19 КПК України, є обов’язковими та спонукають органи досудового розслідування до швидкого, повного та неупередженого розслідування та виконання інших завдань цієї стадії.

До загальних положень досудового розслідування належить своєчасний початок досудового розслідування, дотримання правил про підслідність, визначення місця проведення, об’єднання і виділення матеріалів, строки, розгляд клопотань, недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування тощо.

Розглянемо їх детальніше.

Початок досудового розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Положення про порядок ведення ЄРДР затверджено наказом Генеральної прокуратури України від 06. 04. 2016 р. № 139. Звертаємо увагу, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається. Тільки огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей в ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов’язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР.

Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач – керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. До ЄРДР вносяться відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Про початок, підставу початку досудового розслідування слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором, який також є реєстратором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

Підслідність кримінальних проваджень – це врегульована законом сукупність ознак кримінального провадження, відповідно до яких воно належить до віддання того чи іншого органу досудового розслідування.

Розрізняють наступні види підслідності:

- родова (предметна);
- персональна (спеціальна);
- територіальна;
- за зв'язком кримінальних проваджень.

Предметна або родова підслідність визначається характером вчиненого кримінального правопорушення, його кваліфікацією за статтею Особливої частини КК України. Відповідно, у ст. 216 КПК України зазначені переліки кримінальних правопорушень, розслідування яких здійснюють слідчі органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за дотримання податкового законодавства, Державного бюро розслідувань, детективи Національного антикорупційного бюро України. Наприклад, слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. А слідчі органів безпеки здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110⁻², 111, 112, 113, 114, 114⁻¹, 201, 201⁻¹, 258-258⁻⁵, 265⁻¹, 305, 328, 329, 330, 332⁻¹, 332⁻², 333, 334, 359, 422, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 КК України тощо.

Персональна або спеціальна підслідність обумовлена особливостями суб'єкта кримінального правопорушення, посадовим чи службовим становищем підозрюваного. Так, слідчі органів Державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», тощо, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Територіальна підслідність. Відповідно до ч. 1 ст. 218 КПК України досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового

розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Підслідність за зв'язком кримінальних проваджень застосовується, коли розслідування одного кримінального правопорушення пов'язане з розслідуванням іншого. Наприклад, у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 384 «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу», ст. 385 «Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків», ст. 386 «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку», ст. 387 «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування», ст. 388 «Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації», ст. 396 «Приховування злочину» КК України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, до підслідності якого відноситься злочин, у зв'язку з яким розпочато досудове розслідування.

Якщо під час досудового розслідування буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

Строки досудового розслідування. Строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру становить:

12 місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

18 місяців – щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Вказаний строк може бути продовжений неодноразово слідчим суддею за клопотанням прокурора або клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, на строк до 6 місяців щодо нетяжкого злочину і до 12 місяців щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

У разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку з дня такого повідомлення досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом 72 годин – якщо особу затримано в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК України;

2) протягом 20 діб – якщо підозрюваний не визнає вину, є необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом 1 місяця – якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298⁴ КПК України;

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування в строки, вищевказані у пунктах 1 і 2, ці строки можуть бути продовжені прокурором, але загальний строк досудового розслідування не може перевищувати 1 місяць.

Що стосується злочинів, то з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене протягом 2 місяців. Такий строк може бути продовжений:

а) до 3 місяців – керівником місцевої прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора (якщо досудове розслідування неможливо закінчити внаслідок складності провадження) за клопотанням слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування. Копія клопотання вручається підозрюваному та його захиснику не пізніше ніж за п'ять днів до дня його подання прокурору. Підозрюваний, його захисник мають право подати слідчому або прокурору, який ініціює питання про продовження строку досудового розслідування, письмові заперечення, які обов'язково долучаються до клопотання і разом з ним подаються прокурору, уповноваженому на його розгляд. Прокурор зобов'язаний розглянути клопотання не пізніше трьох днів з дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування і прийняти постанову про продовження строку або про відмову;

б) до 6 місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора (якщо досудове розслідування неможливо закінчити внаслідок особливої складності провадження);

в) до 12 місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками (якщо досудове розслідування неможливо закінчити внаслідок виняткової складності провадження).

Порядок продовження строку досудового розслідування слідчим суддею передбачений ст. 295¹ КПК України. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання протягом трьох днів з дня його одержання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування, за участю слідчого або прокурора, а також підозрюваного та його захисника, у разі розгляду клопотання про продовження строку досудового розслідування після повідомлення особі про підозру.

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання:

– до повідомлення особі про підозру у разі його протиправності та необґрунтованості;

– після повідомлення особі про підозру, якщо слідчий не доведе, що додатковий строк необхідний для отримання доказів або для проведення чи завершення експертизи, за умови, що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин. Також, якщо відсутні достатні підстави вважати, що сталася подія кримінального правопорушення та/або підозрюваний причетний до неї.

Про продовження строку досудового розслідування або відмову у задоволенні клопотання про продовження строку слідчим суддею постановляється вмотивована ухвала, яка оскарженню не підлягає.

Загальний строк досудового розслідування не може перевищувати 6 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину та 12 місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Клопотання про продовження строку досудового розслідування подається не пізніше п'яти днів до спливу строку, встановленого ст. 219 КПК України. Якщо строк досудового розслідування закінчився, то поновленню він не підлягає.

Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування. Матеріали досудових розслідувань можуть бути об'єднані в одному провадженні у разі необхідності в таких випадках:

- щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення;
- щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень;
- якщо не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення вчинені однією особою (особами).

Однак, матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину не можуть бути об'єднані в одне провадження, крім випадків, коли це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Матеріали досудового розслідування щодо одного або кількох кримінальних правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо:

- одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або дві чи більше особи підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 217 КПК України);
- є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних (ч. 3 ст. 280 КПК України);
- кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо

особи (осіб), з якою досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (абз. 1 ч. 8 ст. 469 КПК України);

– у кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), яка досягла згоди, підлягає виділенню в окреме провадження (абз. 3 ч. 8 ст. 469 КПК України);

– неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім (ст. 494 КПК України).

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором і не може бути оскаржене.

Місце проведення досудового розслідування. При визначенні місця проведення досудового розслідування застосовується правило територіальної підслідності. Тобто розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Коли ж місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

Якщо буде встановлено, що іншим слідчим або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до ЄРДР.

Спори про підслідність вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня.

Розгляд клопотань під час досудового розслідування. Сторона захисту, потерпілий і його представник чи законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представник мають право звернутися до слідчого, прокурора із усним чи письмовим клопотанням. Законом встановлений обов'язок розглянути таке клопотання в строк не більше трьох днів з моменту його подання.

Слідчий, прокурор не мають права залишити клопотання без відповідного реагування. Якщо є підстави – клопотання підлягає задоволенню, якщо ні – виноситься вмотивована постанова про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин надсилається їй.

Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням:

– матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

– матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню.

Підозрюваний, обвинувачений також відповідно до п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України мають право ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, причому без обмежень стосовно кількості та періодичності.

Під час ознайомлення з матеріалами особа має право робити необхідні виписки та копії. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається.

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. Відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Таке обмеження є виправданим, адже передчасне і неконтрольоване розголошення відомостей може завдати шкоди повноті й об'єктивності встановлення обставин кримінального правопорушення, порушити права та інтереси потерпілого, підозрюваного, інших учасників кримінального провадження, сприяти можливості переховуватися від органів досудового розслідування або знищенню речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення тощо.

Якщо особам стали відомі відомості досудового розслідування у зв'язку з участю в ньому, слідчий, прокурор попереджає їх про обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу. Слід пам'ятати, що незаконне розголошення даних досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 387 КК України.

§ 3. Слідчі (розшукові) дії: поняття, види та система

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Законом передбачено можливість проведення наступних слідчих (розшукових) дій:

- допит, у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб;
- пред'явлення особи для впізнання;
- пред'явлення речей для впізнання;
- пред'явлення трупа для впізнання;
- обшук;
- огляд місцевості, приміщення, речей та документів;
- огляд трупа;
- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією;
- слідчий експеримент;
- освідування особи;
- проведення експертизи.

Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Наприклад, метою проведення слідчого експерименту є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 240 КПК України). Тобто, мету конкретної слідчої (розшукової) дії прямо чи опосередковано описано в статтях, що регламентують процесуальний порядок їх проведення.

Види слідчих (розшукових) дій	
Критерій для поділу	Види слідчих (розшукових) дій
Залежно від послідовності проведення	1) первинні (зазвичай з них розпочинається кримінальне провадження);
	2) подальші (всі інші);
	3) повторні (проводяться знову в повному обсязі, якщо є підстави сумніватися в правильності проведення первинних слідчих (розшукових) дій тощо. Наприклад, повторна експертиза).
Залежно від обсягу проведення	1) основні (здійснюються в повному обсязі: перший допит, що проводиться з метою з'ясування всіх обставин вчинення кримінального правопорушення і т.д.);
	2) додаткові (наприклад, додатковий допит з метою з'ясування окремих обставин).
Залежно від часу проведення	1) невідкладні (негайні, тобто зволікання з провадженням яких може викликати негативні наслідки, наприклад, зникнення слідів);
	2) інші (їх проведення може бути відкладено).
Залежно від обов'язковості проведення	1) обов'язкові (наприклад, призначення експертизи для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень прямо зазначається в законі, а саме в ч. 2 ст. 242 КПК України);
	2) необов'язкові (визначаються слідчим за внутрішнім переконанням, не впливають на якість і повноту досудового розслідування. Зокрема, немає необхідності допитувати всіх свідків події, яка відбувалася на стадіоні під час перегляду футбольного матчу про одні й ті ж обставини вчинення кримінального правопорушення).

Залежно від місця проведення:	1) на місці події;
	2) за місцем проведення досудового розслідування;
	3) за місцем знаходження учасника слідчої (розшукової) дії, наприклад, в лікарняній палаті тощо.
Залежно від процесуальної форми	1) за постановою слідчого (допит осіб, впізнання осіб чи речей у режимі відеоконференції);
	2) без постанови слідчого (допит, пред'явлення для впізнання);
	3) за постановою прокурора (освідування, ексгумація трупа);
	4) за ухвалою слідчого судді (обшук, слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи);
	5) за участю понятих (пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання тощо);
Залежно від можливості проведення слідчої (розшукової) дії в режимі відеоконференції	1) проведення яких передбачено у режимі відеоконференції (допит, впізнання осіб чи речей);
	2) всі інші, проведення яких у режимі відеоконференції не передбачено законом

Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій. Ст. 223 КПК України закріплює загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій і застосовується з урахуванням особливостей, які передбачені спеціальними нормами кримінального процесуального закону, що регламентують процесуальний порядок проведення конкретної слідчої (розшукової) дії.

Зазвичай слідчий чи прокурор самостійно обирає час проведення слідчої (розшукової) дії з урахуванням обставин вчинення кримінального правопорушення та обраної тактики. Але при виборі часу необхідно враховувати, що тільки огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей у ЄРДР. Не допускається також проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.

Слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України. При порушенні цього правила слідчі (розшукові) дії є недійсними, а встановлені докази – недопустимими.

Слідчий, прокурор зобов'язаний вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, а також відповідальність, встановлена законом. Під час проведення слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

Закон передбачає залучення понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій. Понятий – це незаінтересована у результатах кримінального провадження фізична особа, яка залучається до участі у кримінальному провадженні з метою засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі виконаним діям. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки.

Законом не визначено вимог щодо особи, яка запрошується понятим. Зазначено тільки тих, хто не може бути понятим (потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження). Однак, не варто також як понятих запрошувати осіб, які не досягли повноліття, недієздатних, осіб, які перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, мають фізичні або психічні вади, що перешкоджають сприйняттю змісту, ходу і результатів слідчої (розшукової) дії, проживають на значній відстані від місця проведення досудового розслідування тощо.

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для:

- пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання;
- огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією;
- слідчого експерименту;
- освідування особи.

Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

З обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування здійснюються обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи.

Загальна характеристика слідчих (розшукових) дій.

Допит – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка проводиться уповноваженою особою у встановленому законом порядку і спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Підставами для проведення допиту є наявність достатніх відомостей, що певній особі відомі обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Мета допиту полягає в отриманні показань, які є джерелом доказів, і фактичних даних, які в них містяться – доказів.

Коло обставин, які слідчий має намір з'ясувати під час допиту, називається *предметом допиту*.

Залежно від процесуального статусу особи, яка допитується, розрізняють допит: свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та експерта.

Як правило, допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування. Разом із тим закон передбачає право допитати особу в іншому місці за погодженням з особою, яку необхідно допитати (за місцем її проживання, роботи, навчання, лікування, тримання під вартою тощо).

Умовно процедуру допиту можна поділити на декілька етапів.

1 етап. Встановлення особи шляхом надання паспорту або іншого документу, який засвідчує її особу. Крім прізвища, імені, по батькові необхідно з'ясувати інші важливі відомості, що встановлюють особу і які можуть мати важливе значення для кримінального провадження: рік народження, місце проживання чи перебування, місце роботи, номер телефону тощо.

2 етап. Роз'яснення прав і обов'язків, визначених КПК України відповідно до процесуального статусу учасника процесу.

Залежно від процесуального статусу учасника		
	попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання	попереджається про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань
Свідок	+	+
Потерпілий	-	+
Підозрюваний	-	-
Особа, яка не досягла 16 років	-	не попереджається, але роз'яснюється про необхідність давання правдивих показань

Варто також пам'ятати про таку засаду кримінального провадження як свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, передбачену ст. 18 КПК України і ст. 63 Конституції України. Додатково ч. 2 ст. 65 КПК України містить перелік категорій осіб, які не можуть бути допитані як свідки і мають право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (адвокати, нотаріуси, захисники, священнослужителі тощо).

3 етап. Встановлення порядку проведення допиту. Визначається, чи особа бажає давати показання власноруч (письмово) чи під запис. Також кожний свідок

допитується окремо без присутності інших свідків. За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

Допит повнолітніх осіб не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день. Тривалість перерви законодавчо не встановлена, але враховується вік особи, яка допитується, її психічний та психологічний стан, час, необхідний для відпочинку та прийому їжі, тощо.

4 етап. Вільна розповідь. Особі пропонується розповісти все про обставини, у зв'язку з якими вона викликана. Допитувана особа має право використовувати власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

5 етап. Відповідь на запитання. Після завершення вільної розповіді допитуваному можуть бути поставлені доповнюючі, уточнюючі, нагадуючі та контрольні запитання, адже здебільшого особа, яку допитують, не висвітлює окремі обставини, що мають значення для кримінального провадження через забування, неухважність, невміння правильно сформулювати свою думку.

6 етап. Завершення складення протоколу за результатами проведення допиту, до якого в разі необхідності долучаються додатки (ст.ст. 104, 105 КПК України). Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Допитувана особа має право вимагати внесення до протоколу доповнень і зауважень. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії.

Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис. За клопотанням учасників допиту застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

Враховуючи, що допит – це складний психологічний процес спілкування, законодавець в статтях 226, 227 КПК України передбачив особливості допиту малолітньої (дитини до досягнення нею 14 років) та неповнолітньої особи (малолітньої особи, а також дитини у віці від 14 до 18 років).

Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи:

1. Проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. До початку допиту вказаним особам роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника.

2. Не може продовжуватися без перерви понад 1 годину, а загалом – понад 2 години на день.

3. Особам, які не досягли 16 років, роз'яснюється необхідність давання правдивих показань, без попередження про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

4. Забороняється проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування.

Різновидом допиту є *одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб* для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України).

Такий допит слідчий, прокурор має право провести між двома чи більшою кількістю осіб, які раніше були допитані: свідками, потерпілими, підозрюваними, підозрюваним і потерпілим, підозрюваним і свідком, потерпілим і свідком тощо.

На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. І хоча особисте знайомство не є перешкодою для проведення допиту, відповідь на питання про взаємовідносини між допитуваними дає можливість встановити можливий вплив, тиск один на одного (наприклад, вплив роботодавця на свого працівника тощо).

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит. Після цього слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Черговість давання показань та запитань, що ставляться, визначається особою, що проводить слідчу дію, з урахуванням обставин кримінального провадження. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники також мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

За результатами допиту допитувані можуть підтвердити раніше дані показання, змінити їх або відмовитися давати показання.

Ще один різновид допиту передбачений статтею 225 КПК України – *допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні*. Такий допит є винятком із загального правила про безпосередність дослідження доказів і може відбуватися тільки у випадку:

- існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого;
- тяжкої хвороби свідка чи потерпілого;
- наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

Якщо є необхідність отримання показань від свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у

судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання.

Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався під час досудового розслідування в судовому засіданні, у випадку, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування. При ухваленні судового рішення суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, лише навівши мотиви.

Допит (у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб), а також впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені також у режимі відеоконференції. Відеоконференція є передбаченою кримінальним процесуальним законом процедурою здійснення окремих процесуальних дій її учасниками за допомогою аудіовізуальної взаємодії з використанням технічних засобів при трансляції з іншого приміщення у режимі реального часу.

Проведення дистанційного досудового розслідування відповідно до ст. 232 КПК України можливе у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Пред'явлення для впізнання. Об'єктами пред'явлення для впізнання є:

- особа (в т.ч. за фотознімками, матеріалами відеозапису, голосом, ходою);
- речі;
- труп.

Суб'єктами впізнання можуть бути: свідки; потерпілі; підозрювані.

Однією з основних умов для проведення слідчої (розшукової) дії є попереднє з'ясування слідчим, прокурором чи може особа, яка впізнає, впізнати особу, яка пред'являється для впізнання, опитування її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складається протокол.

При цьому важливо також враховувати чинники, які впливають на цілісність сприйняття об'єктів, наприклад, відстань до об'єкта, тривалість сприйняття, освітленість, погодні умови тощо. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за

сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати.

Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі. Не допустима наявність ознак, що різко відрізняють особу серед інших (кайданки, неголеність, відсутність ремня, шнурків). Понятій не може бути одночасно і особою, що пред'являється для впізнання.

Перед тим як пред'явити особу для впізнання їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються.

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати так, щоб всім присутнім було зрозуміло, про кого саме йде мова, і пояснити, за якими ознаками вона впізнала.

Результатом може бути не тільки ототожнення, але й установлення схожості або невпізнання. У такому випадку слідчому, прокурору необхідно з'ясувати причини: або особа не пам'ятає того, хто раніше спостерігався ним, або пам'ятає і переконана, що серед пред'явлених осіб немає того, кого вона бачила раніше, або боїться сказати. До речі, з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися поза її візуальним та аудіо спостереженням, в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає.

З додержанням вимог, зазначених у ч. 1, 2 ст. 228 КПК України, можливе проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису. Фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки повинні бути однакові за форматом, наклеєні на бланк протоколу пред'явлення для впізнання або на чистий аркуш паперу, пронумеровані. Між ними не повинно бути різких відмінностей за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення.

Матеріали відеозапису із зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб. У випадку проведення впізнання за фотознімками та матеріалами відеозапису зображені на них особи повинні бути тієї ж статі й не мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Пред'явлення речей для впізнання в основному проводиться за правилами пред'явлення для впізнання особи.

Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети. Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у кількості не менше трьох. До кожної речі прикріплюється порядковий номер або номер кладеться біля речі й ці відомості фіксуються у протоколі. Особі, яка впізнає, пропонується вказати на річ і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Якщо інших однорідних речей не існує (наприклад, унікальні, рідкісні книги, скульптури, картини відомих художників), особі, яка впізнає,

пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі. Також не доцільно пред'являти для впізнання речі, які визначені родовими ознаками без їх індивідуалізації за певними характеристиками (наприклад, продукти харчування тощо).

Аналогічно труп для впізнання враховуючи етичні норми та специфічність об'єкта може бути пред'явлений лише один.

Про пред'явлення для впізнання складається протокол. Якщо проводилося фіксування ходу слідчої (розшукової) дії технічними засобами, до протоколу додаються фотографії осіб, речей чи трупа, що пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису. У разі якщо пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яку пред'явили для впізнання, не бачила і не чула особи, яка впізнає, всі фотографії, матеріали відеозаписів, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування.

Обшук – передбачена кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка полягає в примусовому обстеженні осіб, житла чи іншого володіння особи, проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Види обшуків залежно від об'єкта:

1) обшук житла (тобто будь-якого приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом);

2) обшук іншого володіння особи (тобто транспортного засобу, земельної ділянки, гаражу, іншої будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи);

3) обшук особи (якщо є достатні підстави вважати, що вона переховує при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Здійснюється особами тієї самої статі та на вимогу обшукуваної особи у присутності адвоката чи представника. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Згідно зі ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканість житла. Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою не інакше як на підставі ухвали слідчого судді. Виняток – слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального

правопорушення. Але у такому разі потрібно невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку.

Таким чином, юридичною (правовою) підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду.

Процесуальний порядок проведення обшуку наступний:

1. Слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням провести обшук, яке повинно містити відомості, передбачені ч. 3 ст. 234 КПК України.

2. Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора. У разі відмови у задоволенні клопотання слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо не буде зазначено нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

3. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, а також містити відомості про строк дії ухвали, який не може перевищувати один місяць з дня її постановлення, про прокурора, слідчого, який подав клопотання, житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку, та інші відомості, передбачені ч. 2 ст. 235 КПК України. Важливо пам'ятати, що ухвала надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

4. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (наприклад, власника житла чи іншого володіння). Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката.

5. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку. У той же час, оскільки обшук належить до невідкладних слідчих (розшукових) дій, його мета не може бути досягнута без фактора несподіваності, що також повинно враховуватись.

6. Перед початком обшуку особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі, повинна бути пред'явлена ухвала слідчого судді та надана її копія. У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

7. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення житла, іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження (наркотичні засоби, психотропні, сильнодіючі, отруйні речовини тощо).

8. Особою, яка проводить обшук, складається протокол. Він повинен містити вступну, описову, заключну частини. При вилученні в процесі обшуку великої кількості предметів складається спеціальний опис цих предметів, що є додатком до протоколу. Варто охарактеризувати й індивідуалізувати знайдені та вилучені предмети, зафіксувати ознаки та особливості, що відрізняють їх від інших схожих об'єктів. У випадку вилучення виробів із дорогоцінних металів у протоколі зазначають назву виробу, його родіві та індивідуальні ознаки, колір або відтінок, розмір, кількість, наявність проби та ін. Не встановивши точного найменування знайденого металу або коштовного каміння, не варто називати їх «золотом», «сріблом», «діамантом» тощо.

Заяви зроблені особами, у присутності яких здійснюється обшук, підлягають занесенню до протоколу. Перед підписанням протоколу учасникам надається можливість ознайомитися із його текстом. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї, його представникові або керівнику чи представникові підприємства, установи або організації, на яких проводився обшук. Фіксація за допомогою аудіо- та відеозапису обов'язкова.

Огляд – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Розрізняють такі види огляду залежно від об'єкта:

- 1) огляд місця події;
- 2) місцевості;
- 3) приміщення;
- 4) речей;
- 5) документів;
- 6) трупа (у т.ч. огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією).

Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР. Тоді відомості вносяться невідкладно після

завершення огляду. Місце події не завжди збігається з місцем вчинення кримінального правопорушення. Так, кримінальне правопорушення може бути вчинено в одному місці, а його сліди знайдені в іншому. Якщо ж кримінальне правопорушення вчинене у тому ж місці, де були знайдені його сліди, місце кримінального правопорушення та місце події збігаються.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК України, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. Виклик поліції та повідомлення інших осіб про вчинення злочину на території домоволодіння особи варто розцінювати як добровільну згоду на проникнення до домоволодіння, що виключає визнання отриманих доказів недопустимими (Постанова Верховного Суду від 31.10.2018 р., справа № 399/273/16-к). Також Верховний Суд у своїй Постанові від 31.10.2019 р. № 346/7477/13-к чітко зазначив, що проведення огляду частини житла, яке перебуває у наймі, за згодою власника, але за відсутності згоди користувача (орендаря) є порушенням права на недоторканість житла і має наслідком недопустимість доказів, здобутих під час такого огляду.

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. Питання запрошення вказаних осіб вирішується за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора. При цьому повинні бути вжиті належні заходи для забезпечення присутності під час проведення огляду осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Особи, у присутності яких здійснюється огляд, мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу.

З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. Це можуть бути представники різних галузей знань – мистецтвознавець, лікар, біолог, інженер та ін. Залучений спеціаліст, слідчий, прокурор мають право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти відбитки та зліпки тощо.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду.

Одним із видів слідчого огляду є *огляд трупа*. Він проводиться слідчим, прокурором за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря (наприклад, патологоанатома), якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

Оскільки місце виявлення трупа вважається місцем події, незалежно від того, де настала смерть людини, його огляд є невідкладною слідчою дією, не потребує попереднього дозволу суду, а тому і протокол такого огляду не може бути визнаний недопустимим доказом на цій підставі (Постанова Верховного Суду від 5.09.2019 р., справа №518/203/17).

Огляд трупа може бути складовою частиною огляду місця події, якщо здійснюється одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи.

Якщо ж він проводиться в лікарні, морзі тощо, то такий огляд є самостійною та окремою слідчою (розшуковою) дією. Спочатку здійснюється загальний огляд (поза, положення трупа), а потім детальний огляд (тіла, виявлених предметів у кишнях, одязі тощо). Огляд трупа не передбачає його розтину, тому після огляду труп обов'язково направляється для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті.

Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією передбачає виймання трупа з місця поховання за присутності судово-медичного експерта. Місцем поховання є кладовище, крематорій, колумбарій або інша будівля чи споруда, призначена для організації поховання померлих відповідно до Закону України «Про поховання та похоронну справу». Із зазначеного випливає, що виймання трупа, зокрема, із землі, якщо тіло було закопано з метою приховування злочину, під час пошуково-рятувальних операцій не є ексгумацією.

Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора, виконання якої покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

Судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень. Також з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Після проведення необхідних досліджень поховання здійснюється у тому самому місці з приведенням могили в попередній стан. Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол.

Слідчий експеримент (ст. 240 КПК України) – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому, що слідчий, прокурор у присутності понятих, а в необхідних випадках – за участю спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника, проводить відтворення дій, обстановки, обставин певної події, інші необхідні дослідження чи випробування. Метою є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Слідчий експеримент бажано проводити в умовах і обстановці максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія (у тому самому місці, в той же період року, часу, використовуючи ті ж знаряддя, прилади, засоби, що застосовувалися під час вчинення кримінального правопорушення). При цьому не повинна створюватися небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть участь у експерименті, чи оточуючих, принижуватися їхні честь і гідність, завдаватися шкода. Якщо знаряддя є суспільно небезпечними (холодна зброя, предмети, якими можна нанести тілесні ушкодження), їх потрібно замінити однорідними предметами або макетом тощо.

Для проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, необхідна ухвала слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора.

Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол, у якому докладно викладаються умови і результати цієї дії.

Освідування особи. Процесуальний порядок освідування особи передбачено ст. 241 КПК України. Ця слідча (розшукова) дія проводиться з

метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Юридичною (правовою) підставою для проведення освідування є постанова прокурора, яка виноситься ним за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, сторони кримінального провадження чи потерпілого.

До початку проведення освідування особі пред'являється постанова прокурора, після чого пропонується добровільно його пройти. У разі відмови освідування може бути проведене примусово, але застосовані заходи примусу не повинні принижувати честь і гідність особи або бути небезпечними для її здоров'я.

Законом заборонено слідчому, прокурору бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю її оголення. Таке освідування здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується

За потреби здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів. Також складається протокол згідно з вимогами КПК України.

Проведення експертизи. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань. Перелік науково-дослідних установ судових експертиз та їх регіональних зон обслуговування затверджений наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5.

Види експертиз	
За напрямком	1) криміналістична (почеркознавча, авторознавча; балістична; трасологічна тощо); 2) інженерно-технічна (дорожньо-технічна; будівельно-технічна; пожежно-технічна тощо); 3) економічна; 4) товарознавча; 5) мистецтвознавча; 6) інші види (підвиди), що передбачені в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Міністерства юстиції України в редакції від 26.12.2012 р. № 1950/5)

За обсягом дослідження	1) основна; 2) додаткова (необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення основної експертизи).
За послідовністю проведення	1) первинна (об'єкт досліджується вперше); 2) повторна (досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз). Призначається коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи суперечністю іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи).
За кількістю експертів	1) одноособова (проводяться одним експертом); 2) комісійна (проводяться групою експертів).
За характером спеціальних знань, що використовуються	1) однорідна (в одній галузі знань); 2) комплексна (в різних галузях науки, техніки тощо).

Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- б) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що їх підтверджує, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяних кримінальним правопорушенням.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду. Криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи здійснюються виключно державними спеціалізованими установами.

Експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи:

- за дорученням сторони обвинувачення;
- стороною захисту на договірних умовах;
- слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК України. Таке клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а

в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями КПК України про тимчасовий доступ до речей і документів. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими для освідчування особи. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право дозволити слідчому, прокурору або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту, здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Загальні правила, завдання, об'єкти, орієнтовний перелік вирішуваних питань кожного із видів (підвидів) експертиз передбачені Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженими Наказом Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5.

Строк проведення експертизи встановлюється керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) і не повинен перевищувати 90 календарних днів.

Результати експертних досліджень викладаються у письмовому документі – висновку. У ньому докладно описуються проведені дослідження та даються обґрунтовані відповіді на запитання. Такий висновок є процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84, ст.ст. 101, 102 КПК України). Висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання, виду експертизи (за галуззю знань) тощо. Висновок повинен містити вступну, дослідницьку та заключну частини.

§ 4. Негласні слідчі (розшукові) дії

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Вони мають наступні ознаки: є пізнавальним прийомом виявлення та фіксування фактичних даних у кримінальному провадженні; здійснюються відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства; мають своїм завданням збирання, в т.ч. закріплення, а також перевірку доказів у кримінальному провадженні; істотно обмежують конституційні права особи, щодо якої застосовуються, а також інших осіб, які мають процесуальний статус у кримінальному провадженні, а також інших осіб, процесуальний статус яких не визначено; їх проведення забезпечується державним примусом, який прихований від тієї особи, щодо якої такі дії проводяться, а також інших осіб, які комунікують із особою, щодо якої проводиться НС(Р)Д; є неочевидними, конспіративними, прихованими.

Підстави проведення НС(Р)Д поділяються на фактичні, які проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його